

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Д.Е. Бенатов

**ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО
ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
Навчальний посібник
з практичних (семінарських) занять, самостійної
роботи студентів та виконання модульних
контрольних робіт**

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра
за спеціальностями:
101 «Екологія», 161 «Хімічні технології та інженерія»*

**Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2021**

Природоохоронне законодавство та екологічне право. Навчальний посібник з практичних (семінарських) занять, самостійної роботи студентів та виконання модульних контрольних робіт [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальностей 101 «Екологія» ОП «Екологічна безпека», 161 «Хімічні технології та інженерія» ОП «Промислова екологія та ресурсоефективні чисті технології» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Д.Е. Бенатов. – Електронні текстові дані (1 файл: 0,475 Мбайт). – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 67 с.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 7 від 13.05.2021 р.)
за поданням Вченої ради інженерно-хімічного факультету
(протокол № 3 від 29.03.2021 р.)*

Електронне мережне навчальне видання

**ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО
ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО
Навчальний посібник
з практичних (семінарських) занять, самостійної
роботи студентів та виконання модульних
контрольних робіт**

Укладач: *Бенатов Даніель Емілович, канд. тех. наук, доц.*

Відповідальний редактор *Гомеля М. Д., д-р тех. наук, проф.*

Рецензент: *Степанюк А.Р., канд. тех. наук, доц.*

У навчальному виданні «Природоохоронне законодавство та екологічне право. Навчальний посібник з практичних (семінарських) занять, самостійної роботи студентів та виконання модульних контрольних робіт» наведено перелік питань, що пропонується розглянути студентам під час семінарських занять, завдання для самостійної роботи студентів, запитання для самоконтролю, тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу, питання для написання модульних контрольних робіт (МКР). Також наведений перелік основних нормативних документів, що пропонуються для ознайомлення та аналізу під час практичних занять.

© Д. Е. Бенатов, 2021
© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021

ЗМІСТ

Вступ	5
Загальні положення про семінарські заняття	7
Міжнародно-правове забезпечення глобальної екологічної безпеки	10
Правові засади управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів	15
Правове регулювання поводження з відходами	21
Правовий режим використання та охорони земель і надр	28
Правовий режим використання та охорони вод та атмосферного повітря	33
Правовий режим використання та охорони рослинного та тваринного світу	39
Особливості практичного застосування законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян» та «Про захист справ споживачів»	46
Методичні вказівки щодо виконання модульних контрольних робіт за курсом «Природоохоронне законодавство та екологічне право»	52
Список рекомендованої літератури	61

ВСТУП

Курс «Природоохоронне законодавство та екологічне право» належить до групи нормативних дисциплін для підготовки бакалаврів за спеціальностями 101 «Екологія», 161 «Хімічні технології та інженерія».

Екологічне право — це система правових норм і принципів, якими регулюються та охороняються суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів (екологічні правовідносини).

Предмет екологічного права — суспільні відносини, що виникають між суб'єктами з приводу забезпечення екологічної безпеки, приналежності, використання, відновлення природних ресурсів, охорони, а в певних випадках захисту людини, довкілля від шкідливого впливу з метою попередження, усунення його негативних наслідків і забезпечення екологічної безпеки.

В умовах посилення антропогенного впливу на навколишнє середовище майбутні інженери-екологи повинні мати правові знання у сфері раціонального природокористування. Курс «Природоохоронне законодавство та екологічне право» формує базові знання з правових основ охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування та природоохоронної діяльності в обсязі, необхідному для вивчення професійних дисциплін і застосування в обраній професії.

Метою курсу є ознайомлення студентів з основами природоохоронного законодавства як правового підґрунтя охорони довкілля.

Завданнями курсу є здобуття студентами знань про теоретичні основи правового регулювання відносин у сфері використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також уміння аналізувати й тлумачити чинне екологічне законодавство та на практиці, в т.ч. в процесі інженерної діяльності, застосовувати відповідні еколого-правові норми.

Курс орієнтований на формування у студентів таких компетенцій:

- знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства;
- здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування.

Дисципліна сприяє здобуванню таких програмних результатів навчання:

- уміння вирішувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів і міжнародного та вітчизняного досвіду;
- уміння формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень і власного досвіду в сфері екології;
- уміння доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення;
- уміння здійснювати вибір оптимальної стратегії проведення громадських слухань щодо проблем і формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі;
- уміння формувати запити та визначати дії, що забезпечують виконання норм і вимог екологічного законодавства.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ПРО СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарські заняття є ефективною формою організації навчальних занять, з якими органічно поєднуються лекції та самостійна робота студентів (СРС).

Основними дидактичними цілями їх проведення є такі:

- забезпечення педагогічних умов для поглиблення та закріплення знань студентів з основ курсу, набутих під час лекцій та самостійного вивчення навчальної інформації, що виноситься на самостійне опрацювання;
- спонукати студентів до колективного творчого обговорення найбільш складних питань навчального курсу, активізації їх до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування у них навичок самоосвіти;
- оволодіння методами аналізу фактів, явищ і проблем, що розглядаються, та формування умінь і навичок до здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Семінарські заняття виконують такі основні функції:

- **навчальну** (поглиблення, конкретизація, систематизація знань, засвоєних під час лекцій та у процесі самостійної підготовки до семінару);
- **розвивальну** (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);

- **виховну** (виховання економічної, екологічної культури і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби здорового способу життя тощо);
- **діагностично-корекційну** (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин засвоєння та їх подолання) та ін.

Визначаючи методичну концепцію організації і проведення семінарських занять, слід виходити з такого:

- під час вивчення дисципліни студенти повинні засвоїти **провідні ідеї** (зміст понять, положень, законів, теорій та ін.); знати галузі їх використання; вміти застосовувати набуті знання, вміння й навички у майбутній практичній діяльності;
- до семінарських занять висувають **загально дидактичні вимоги** (науковість, доступність, єдність форми і змісту, забезпечення зворотного зв'язку, проблемність тощо);
- у методиці проведення семінарських занять є **певні особливості**, зумовлені логікою викладання дисципліни;
- необхідно забезпечити високий рівень **мотивації** (вивчення теми слід починати зі з'ясування її значення для засвоєння цієї чи інших дисциплін у майбутній професійній діяльності);
- **дотримання принципу професійної спрямованості** та здійснення різнорівневих міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами, практичним навчанням, що забезпечує формування єдиної системи знань, умінь і навичок студентів;
- важливим є також формування **професійної культури і мислення**;

- під час семінарського заняття необхідно забезпечувати *органічну єдність* теоретичного і дослідницько-експериментального пізнання;

- семінарські заняття повинні *органічно поєднуватися* з лекційними, практичними і лабораторними заняттями та самостійною роботою студентів.

Особливостями семінару як форми навчальних занять є такі:

- активна участь самих студентів у з'ясуванні сутності проблем, питань, що були винесені на розгляд;

- можливість вільно висловлюватися під час розгляду питань, що винесені на обговорення;

- відповідна підготовка студентів до заняття.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах глобалізації сучасного світу жодна країна не має змоги самотійно забезпечувати ефективну охорону довкілля. Індустріалізація та урбанізація призводять до виснаження природних ресурсів і зниження якості життя людини. Природні та техногенні катастрофи доволі часто набувають транскордонного характеру, що потребує розробки на законодавчому рівні механізмів для забезпечення двосторонньої взаємодії між сусідніми державами, у т.ч. на рівні межуючих прикордонних регіонів.

В рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС триває гармонізація вітчизняного законодавства до загальноєвропейських норм, що дасть нашій державі підґрунтя для поглибленого співробітництва у сфері природокористування та природної безпеки.

Мета заняття – вивчення цілей, завдань та інструментів міжнародно-правового забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- визначення норм і принципів регулювання міжнародно-правового забезпечення глобальної екологічної безпеки;
- особливості інституційного та функціонально-правового забезпечення екологічної безпеки у межах ООН, Ради Європи та в регіональному вимірі;

- приклади застосування механізмів міжнародної відповідальності як засобу забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- **Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища** : Декларація; ООН від 16.06.1972 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_454 (дата звернення: 22.02.2021).

- **Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку** : Декларація; ООН від 14.06.1992 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_455 (дата звернення: 22.02.2021).

- **Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони** : Угода; Україна від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 22.02.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів: здійснити Порівняльний аналіз норм кримінальної відповідальності за вчинення екологічних правопорушень в Україні, США та ЄС.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «міжнародне екологічне право» та за допомогою аналізу законодавства охарактеризуйте основні (найважливіші) історичні етапи становлення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних відносин у сфері раціонального природокористування та екологічної безпеки за участі України.
2. Охарактеризуйте роль міжнародно-правових звичаїв у регулюванні охорони довкілля.
3. Розкажіть про структури ООН, що задіяні у міжнародній системі охорони довкілля.
4. Наведіть приклади транскордонного співробітництва України у природоохоронній сфері.
5. Охарактеризуйте ключові засади взаємовідносин між Україною та ЄС у контексті Угоди про асоціацію.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденного матеріалу

1. “Зелений кодекс поведінки держав” та “Порядок денний на XXI століття” були прийняті:
  - а) у 1972 році на Конференції ООН з навколишнього середовища (м. Стокгольм);
  - б) у 1992 році на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (м. Ріо-де-Жанейро);

в) у 1982 році на Генеральній асамблеї ООН як складові частини Всесвітньої хартії охорони природи;

г) у 2003 році на Всесвітній конференції з глобального потепління (м. Москва).

2. Назвіть міжнародну організацію, що займається питаннями охорони довкілля, але не входить до системи ООН:

а) ЮНЕП;

б) Міжнародна морська організація;

в) ЮНЕСКО;

г) Міжнародний союз охорони природи.

3. Програма ООН з навколишнього середовища – це:

а) міжнародна організація;

б) міжнародна конвенція, в якій бере участь Україна;

в) постійно діюча міжнародна конференція;

г) підсумковий документ (резольюція) Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.).

4. Право на використання природних ресурсів Антарктики мають:

а) США, Великобританія, Україна, Франція, Росія, ФРН за принципом секторального розподілу;

б) всі зацікавлені держави;

в) держави - учасниці Договору про Антарктику 1959 року;

г) держави, які проводять у регіоні постійну або експедиційну наукову діяльність;

г) жодна з держав, оскільки материк Антарктика (простір південніше 60-ї паралелі) проголошена міжнародним заповідником.

5. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року належить:

- а) до загальнополітичних договорів через своє велике значення для міжнародно-правової охорони довкілля;
- б) до комплексних договорів, оскільки під її охорону підпадають різні види природних ресурсів;
- в) до поресурсних договорів, оскільки охороняє лише окремий вид природних об'єктів;
- г) взагалі не є договором, оскільки її норми мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

У ст. 50 Конституції України записано: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення». Для забезпечення цих конституційних прав в Україні створено систему органів державної влади та місцевого самоврядування, орієнтовану на вирішення питань охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування та екологічної безпеки.

З огляду на постійні процеси реорганізації, оптимізації та реформування органів влади, що тривали на час підготовки до цього заняття, необхідно ознайомитись з актуальним розподілом повноважень між органами державного управління *загальної компетенції* (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування) та органами управління *спеціальної компетенції* (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Міністерство охорони здоров'я тощо).

Важливою складовою системи управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів є громадський контроль та участь громадськості у прийнятті рішень, що стосуються довкілля.

Мета заняття – вивчення поняття, змісту та видів управління у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- визначення основних функцій управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів;
- систему та компетенції органів державного управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів;
- компетенції органів місцевого самоврядування в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів;
- аспекти громадського управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- **Проект Закону про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року** / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63948 (дата звернення: 22.02.2021).

- **Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція)** : Конвенція; ООН від 25.06.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_015 (дата звернення: 22.02.2021).

- **Про екологічну експертизу** : Закон України від 09.02.1995 № 45/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/45/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.02.2021).

- **Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України** : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 19.04.2017 № 275 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/275-2017-%D0%BF> (дата звернення: 23.02.2021).

- **Про екологічний аудит** : Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1862-15> (дата звернення: 23.02.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- вивчити структуру Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України у розрізі розподілу функцій та повноважень;

- ознайомитись з повноваженнями громадських інспекторів з охорони довкілля;

- ознайомитись з основними засадами проведення громадської екологічної експертизи.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте регіональну вертикаль органів спеціальної компетенції на прикладі Державного агентства водних ресурсів України.
2. Що таке екологічний аудит і яка мотивація існує для проведення добровільного екологічного аудиту?
3. Дайте визначення поняттю «екологічне нормування».
4. Назвіть основні засади участі громадськості у процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля.
5. Що таке облік природних ресурсів і яким чином він здійснюється в Україні?

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації:
  - а) Президентом України за поданням Ради національної безпеки і оборони України;
  - б) Радою національної безпеки і оборони України за поданням Президента України;
  - в) Кабінетом Міністрів України за поданням Президента України;
  - г) Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

2. Рішення про створення природних заповідників, національних природних парків, а також щодо інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймаються:

- а) Президентом України;
- б) обласною радою за територіальною належністю територій та об'єктів;
- в) Верховною Радою України;
- г) Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.

3. Вкажіть, які з названих органів мають повноваження щодо управління в сфері використання рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (кілька відповідей):

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
- в) Державне агентство з лісових ресурсів України;
- г) Міністерство освіти та науки;
- д) Міністерство охорони здоров'я України.

4. Який центральний орган виконавчої влади уповноважений на надання дозволів на використання надр для добування корисних копалин загальнодержавного значення:

- а) Державна служба геології та надр України;
- б) Державний комітет України з геології і використання надр;
- в) Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
- г) Міністерство земельних ресурсів України.

5. Діяльність уповноважених державних органів управління, спрямована на систематизацію за відомостей про правовий, природний і господарський стан природних ресурсів, їх окремих складових частин, а також постійних і таких, що змінюються в часі, властивостей – це:

- а) екологічний моніторинг;
- б) екологічне інформування;
- в) облік природних ресурсів;
- г) екологічна експертиза.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Будь-якому індустріально розвиненому суспільству притаманне інтенсивне використання природних ресурсів у сільському господарстві та промисловості, що спричиняє утворення відходів виробництва. Якщо у недалекому минулому перед людством гостро постало питання захисту навколишнього середовища від антропогенного забруднення, то наразі, з огляду на вичерпання природних ресурсів, важливим завданням є не тільки знешкодження відходів, а й повторне використання корисних компонентів, що містяться в них.

З огляду на процес гармонізації вітчизняного законодавства з відповідними нормами ЄС триває процес імплементації норм *Директив Ради ЄС № 91/689 «Про небезпечні відходи», № 94/67 «Про спалювання небезпечних відходів» та № 1999/31/ «Про захоронення відходів».*

Водночас важливою складовою забезпечення безпеки довкілля у контексті поводження з відходами є екологічний моніторинг. В нашій країні створені правові умови для здійснення моніторингових досліджень і вільного доступу громадськості до їх результатів.

Мета заняття – вивчення поняття «відходи» та основних принципів і напрямів державної політики у сфері поводження з відходами.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- права та обов'язки суб'єктів у сфері поводження з відходами;
- особливості державного обліку, моніторингу та інформування у сфері поводження з відходами;
- питання, пов'язані з контролем за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням;
- види відповідальності за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- Про відходи : Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/187/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.02.2021).

- Про поводження з радіоактивними відходами : Закон України від 30.06.1995 № 255/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/255/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.02.2021).

- Про металобрухт : Закон України від 05.05.1999 № 619-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/619-14> (дата звернення: 24.02.2021).

- Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 08.11.2017 № 820-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/820-2017-%D1%80> (дата звернення: 22.02.2021).

- Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 18.07.2012 № 535-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/535-2012-%D1%80> (дата звернення: 22.02.2021).

- Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4004-12> (дата звернення: 24.02.2021).

- Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1864-15> (дата звернення: 24.02.2021).

- **Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля** : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 30.03.1998 № 391 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/391-98-%D0%BF> (дата звернення: 22.02.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- ознайомитися з Директивами Ради ЄС, що стосуються правового регулювання поводження з відходами;
- ознайомитися з основними аспектами Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року;
- ознайомитись з правовими засадами забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Запитання для самоконтролю

1. Наведіть класифікацію видів відходів з прив'язкою до їх агрегатного стану.
2. З яких компонентів складається екологічна мережа України.
3. Які види покарання за порушення норм поводження з відходами для фізичних та юридичних осіб встановлені чинним законодавством України.
4. Дайте визначення дефініціям «санітарне та епідемічне благополуччя населення», «безпечні умови для людини», «вимоги безпеки для здоров'я і життя людини».

5. Охарактеризуйте повноваження Державної прикордонної служби щодо контролю за переміщенням екологічно небезпечних вантажів (у т.ч. відходів) на / з території України.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Сприятливі умови життєдіяльності людини це:

а) стан середовища життєдіяльності, за якого відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини;

б) стан середовища життєдіяльності та обумовлений ним стан здоров'я населення на певній території в конкретно визначений час;

в) встановлене дослідженнями припустиме максимальне або мінімальне кількісне та (або) якісне значення показника, що характеризує фактор середовища життєдіяльності за медичними критеріями (параметрами) його безпечності для здоров'я людини та здоров'я майбутніх поколінь, а також стан здоров'я населення за критеріями захворюваності, поширюваності хвороб, фізичного розвитку, імунітету тощо;

г) сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього середовища (природного і штучно створеного), що безпосередньо оточують людину і визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо.

2. Рішення про будівництво об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, відповідно до компетенції приймають:

а) Верховна Рада України або Кабінет Міністрів України;

- б) Рада національної безпеки та оборони;
- в) Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;
- г) Президент України.

3. Збирання металобрухту це:

а) діяльність, пов'язана з переміщенням металобрухту від місця його утворення або знаходження до суб'єктів господарювання, що здійснюють заготівлю металобрухту, та їх приймальних пунктів, або спеціалізованих металургійних переробних підприємств та їх приймальних пунктів;

б) діяльність, пов'язана з купівлею, зберіганням і реалізацією металобрухту суб'єктами господарювання;

в) переплавка металобрухту в металургійних агрегатах з використанням додаткових матеріалів та особливих технологічних режимів з метою зміни структури металу, доведення його хімічного складу до параметрів, що відповідають вимогам законодавства, та отримання легованої сталі, відповідних марок кольорових металів та їх сплавів;

г) діяльність, пов'язана з доведенням металобрухту шляхом сортування або, в разі потреби, пресування, пакетування, дрібнення, різання до стану, що відповідає вимогам законодавства; вилучення металеві складові зі шлаків металургійної переробки чорних і кольорових металів і їх сплавів.

4. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства у сфері поводження з відходами мають право на:

а) безпечні для їх життя та здоров'я умови при здійсненні операцій щодо поводження з відходами;

б) одержання в установленому порядку повної та достовірної інформації лише про безпеку об'єктів поводження з відходами, що введені в експлуатацію;

в) участь в обговоренні питань, що пов'язані винятково з розміщенням об'єктів поводження з відходами у санітарних зонах населених пунктів;

г) безоплатне використання будь-яких відходів промисловості та сільського господарства, що не становлять шкоди життю та здоров'ю.

5. Основними завданнями суб'єктів системи моніторингу є:

а) короткотривалі несистемні спостереження за станом довкілля;

б) аналіз екологічного стану довкілля та прогнозування його змін;

в) дослідження, аналіз та оцінка передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація та дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

г) документально оформлений системний незалежний процес оцінювання промислових об'єктів, що включає збирання й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ І НАДР

Надра та земельні ресурси є важливою складовою природно-техногенних екосистем. Раціональне користування літосферними компонентами біосфери є запорукою економічної та соціальної стабільності будь-якої держави.

Право надрокористування має дуалістичну природу і розглядається як в об'єктивному (інститут гірничого права), так і в суб'єктивному (право конкретної особи здійснювати експлуатацію надр з метою задоволення різноманітних потреб).

Земля як об'єкт земельних відносин є природним ресурсом і одночасно об'єктом майнових прав (нерухоме майно). Земельні ресурси є базисною складовою для здійснення людської діяльності, розміщення різноманітних об'єктів, це основний засіб виробництва у сільському та лісовому господарствах.

Для інженерів-екологів вкрай необхідним є володіння базовими правовими знаннями, що стосуються питань управління надрокористуванням і землеустрою. Ці знання необхідні для екологічно правильного проектування та експлуатації об'єктів промисловості, сільського господарства і комунальної інфраструктури.

Мета заняття – вивчення питань, пов'язаних із земельними ресурсами та надрами як об'єктами використання та правової охорони.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- норми права користування земельними ресурсами і надрами та їх види;
- права та обов'язки користувачів, правові заходи охорони земельних ресурсів і надр, відповідальність за порушення законодавства;
- правові заходи охорони земельних ресурсів і надр;
- засади контролю, а також види відповідальності за порушення законодавства про охорону земельних ресурсів та надр.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- Про надра : Кодекс України; Закон, Кодекс від 27.07.1994 № 132/94-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/132/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2021).

Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Вимоги, Форма типового документа, Опис, Інформація, Перелік, Форма, Класифікація, Повідомлення, Заява, Рішення, Довідка, Витяг від 17.10.2012 № 1051 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1051-2012-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2021).

- **Земельний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14> (дата звернення: 25.02.2021).

- **Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15> (дата звернення: 25.02.2021).

- **Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 № 858-IV** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/858-15> (дата звернення: 26.02.2021).

- **Про нафту і газ : Закон України від 12.07.2001 № 2665-III** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2665-14> (дата звернення: 26.02.2021).

- **Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16.05.1995 № 162/95-ВР** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/162/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.02.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- ознайомитись з порядком ведення державного земельного кадастру та державного кадастру родовищ корисних копалин;
- ознайомитись з особливостями міжнародно-правового регулювання правового режиму використання та охорони континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Запитання для самоконтролю

1. Які органи здійснюють державне управління в галузі використання й охорони надр?
2. В яких випадках законодавство дозволяє використовувати надра безоплатно і без отримання спеціального дозволу?
3. Дайте визначення корисним копалинам загальнодержавного та місцевого значень і наведіть приклади.
4. Визначте поняття, суб'єктів та об'єкти права власності на землю. У чому особливості правового становища іноземних суб'єктів у земельних відносинах.
5. Надайте огляд національних стандартів і нормативів у галузі охорони земель.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів:
  - а) визначаються з метою встановлення критеріїв придатності земель для використання їх за цільовим призначенням;
  - б) встановлюються з метою запобігання їх виснаженню і використовуються для здійснення контролю за якісним станом ґрунтів;
  - в) встановлюються для запобігання надмірному антропогенному впливу на них, у тому числі надмірній розораності сільськогосподарських угідь;

г) установлюються для кожної категорії земель з метою запобігання погіршенню їх стану і використовуються для контролю за використанням та охороною земель.

2. До корисних копалин загальнодержавного значення не належать:

а) газ (метан) вугільних родовищ;

б) вапняк;

в) апатит;

г) гаж.

3. Землі сільськогосподарського призначення:

а) не передаються у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам;

б) не передаються у власність і користування іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам;

в) не передаються у користування іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам;

г) не передаються у власність несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян - для ведення підсобного сільського господарства.

4. До видів контролю у галузі охорони земель не належить:

а) державний контроль за використанням та охороною земель;

б) самоврядний контроль за використанням та охороною земель;

в) громадський контроль за використанням та охороною земель;

г) митний та прикордонний контроль за використанням та охороною земель.

5. Від плати за користування надрами звільняються:

а) користувачі надр – для організації геологічних об'єктів заповідного фонду;

б) користувачі надр – за здійснення дорозвідки корисних копалин у межах наданого їм для добування корисних копалин гірничого відводу;

в) користувачі надр, які здійснюють розробку корисних копалин на континентальному шельфі України;

г) власники і користувачі земельних ділянок, які добувають у межах цих ділянок корисні копалини місцевого значення для власних потреб з додержанням вимог гірничого законодавства.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ВОД ТА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Водні ресурси мають стратегічне значення для будь-якої держави. Воду використовують для комунально-побутових потреб, у промисловості та сільському господарстві, енергетиці тощо. Для інженерів-екологів надзвичайно важливим є розуміння правових особливостей водокористування, а також видів відповідальності за порушення водного законодавства.

Атмосферне повітря – особливий об’єкт природокористування, адже у цього ресурсу де-факто відсутня територіальна належність, бо його фізичні властивості унеможливають його індивідуалізацію та відособлення. З іншого боку атмосфера є природним резервуаром для газоподібних відходів антропогенного походження, а її забруднення має загальнопланетарні наслідки, наприклад, глобальне потепління, руйнування озонового шару тощо. Саме тому інженерам-екологам дуже важливо набутися базові правові знання у царині міжнародних норм, спрямованих на мінімізацію негативного впливу людства на атмосферне повітря.

Мета заняття – вивчення питань, пов’язаних із водними ресурсами та атмосферним повітрям як об’єктами використання та правової охорони.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- питання стандартизації та нормування в галузі використання і охорони вод;

- норми права водокористування і його види;
- права та обов'язки водокористувачів, правові заходи охорони вод, відповідальність за порушення водного законодавства;
- питання стандартизації та нормування в галузі використання та охорони атмосферного повітря;
- правові заходи охорони атмосферного повітря;
- засади контролю у галузі охорони повітря, а також відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

Водний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.06.1995 № 213/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/213/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.02.2021).

Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3677-17> (дата звернення: 26.02.2021).

Про внутрішній водний транспорт : Закон України від 03.12.2020 № 1054-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1054-20> (дата звернення: 26.02.2021).

Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2707-12> (дата звернення: 26.02.2021).

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату : Конвенція; ООН від 09.05.1992 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_044 (дата звернення: 26.02.2021).

Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (укр/рос) : Протокол; ООН від 11.12.1997 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_801 (дата звернення: 26.02.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- ознайомитися з правовими аспектами рекреаційного та енергетичного використання водних ресурсів України;
- ознайомитися з економічною складовою Київського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;
- ознайомитися з правовими питаннями охорони атмосферного повітря при здійсненні аерокосмічної діяльності.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям «вода», «водойма», «водний об'єкт», «внутрішнє море».

2. Які суб'єкти можуть бути власниками / орендарями водних об'єктів.

3. Назвіть та охарактеризуйте види водокористування.

4. Чи може бути атмосферне повітря об'єктом права власності.

5. Охарактеризуйте види методологічних підходів для розрахунку шкоди, заподіяної навколишньому середовищу внаслідок порушення законодавства з охорони атмосферного повітря.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Гранично допустимі концентрації речовин у водних об'єктах, вода яких використовується для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення – це:

а) норматив екологічної безпеки водокористування;

б) екологічний норматив якості води масивів поверхневих і підземних вод;

в) технологічний норматив використання води.

2. До рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення не належать:

а) озера та водосховища, що розташовані та використовуються на території трьох областей;

б) річки, що розташовані та використовуються на території двох областей;

в) притоки річок, канали, що розташовані та використовуються на території чотирьох областей;

г) канали, що розташовані та використовуються на території однієї області.

3. Водокористувачі в Україні не:

- а) поділяються на первинні, вторинні та третинні;
- б) можуть бути іноземцями або особами без громадянства;
- в) можуть здійснювати водовідведення без отримання дозволу на спеціальне водокористування;

г) на підставі дозволів на спеціальне водокористування здійснюють скидання стічних вод у водні об'єкти.

4. До парникових газів не належать:

- а) монооксид вуглецю (СО);
- б) гідрофторвуглеводні (ГФВ);
- в) перфторвуглеводні (ПФВ);
- г) гексафторид сірки (SF₆).

5. Група нормативів, дотримання яких запобігає виникненню небезпеки для здоров'я людини та стану навколишнього природного середовища від впливу шкідливих чинників атмосферного повітря, це:

- а) нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря;
- б) норматив вмісту забруднюючої речовини у відпрацьованих газах;
- в) норматив гранично допустимого викиду забруднюючої речовини;
- г) технологічний норматив допустимого викиду забруднюючої речовини.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ РОСЛИННОГО ТА ТВАРИННОГО СВІТУ

Підтримання видового розмаїття та збереження популяцій рідкісних тварин і рослин є важливою складовою природоохоронної політики держави. Жива природа не тільки є джерелом харчових і промислових ресурсів, а й виступає як основна складова рекреаційної діяльності людини.

Згідно з Розділом XXX Угоди про асоціацію Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у встановлені терміни. Зокрема в національне законодавство повинні бути імplementовані положення Директив № 2009/147/ЄС про захист диких птахів, № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами № 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС і Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Для інженерів-екологів важливо володіти знаннями нормативної бази, що регламентує поведінку з представниками рослинного та тваринного світу у процесі проектування, будівництва, експлуатації та виведення з експлуатації об'єктів промислової інфраструктури.

Мета заняття – вивчення питань, пов'язаних із рослинним і тваринним світом як об'єктом правової охорони та використання.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- питання правового регулювання використання, відтворення природних рослинних ресурсів та охорони рослинного світу і юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ;

- роль лісу як об'єкта використання та правової охорони;

- склад лісового фонду, функціональний поділ лісів, право власності та право користування лісами, права та обов'язки власників та користувачів лісів, основні завдання і зміст організації лісового господарства, відповідальність за порушення лісового законодавства;

- питання правового регулювання використання, відтворення природних рослинних ресурсів та охорони тваринного світу і юридичної відповідальності за порушення законодавства про тваринний світ;

- поняття та види користування тваринним світом, аспекти правового регулювання мисливства, рибальства та інших видів використання тваринного світу;

- відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- **Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV**
// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/591-14> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III**
// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2894-14> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-12> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 № 3055-III** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3055-14> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3447-15> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 № 1478-III** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1478-14> (дата звернення: 03.03.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- ознайомитись із структурою та зонально-регіональними особливостями природно-заповідного фонду України;
- ознайомитись із нормами законодавства ЄС, що регламентують облаштування національних парків і резерватів.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення Червоної Книги та Зеленої Книги України.
2. Наведіть приклади заповідників, що розташовані на території України.
3. Які вимоги застосовуються до мисливців, що використовують вогнепальну зброю.
4. Яке покарання передбачене Кримінальним кодексом України за жорстоке поводження із тваринами.
5. Назвіть види спеціального природокористування, притаманні регіону України, в якому Ви проживаєте.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Природні заповідники – це:
  - а) природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, підтримання природних спонтанних процесів і явищ, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки;

б) природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що утворюються з метою збереження у природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів;

в) природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність;

г) природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.

2. Рідкісні види тваринного та рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України, – це:

а) види, популяції яких невеликі та на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

б) види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

в) види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної та достовірної інформації;

г) види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій.

3. До жорстокого поводження з тваринами не належать:

а) знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі;

б) нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів;

в) залишення домашніх і сільськогосподарських тварин напризволяще;

г) позбавлення тварини хірургічним шляхом здатності до відтворення потомства (репродуктивної здатності).

4. До полювання не прирівнюється:

а) перебування осіб на дорогах загального користування з продукцією полювання або з будь-якою зібраною розчохлаю стрілецькою зброєю.

б) перебування осіб у межах мисливських угідь, у тому числі на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування), з будь-якою стрілецькою зброєю або з капканами та іншими знаряддями добування звірів і птахів, або з собаками мисливських порід чи ловчими звірами і птахами;

в) перебування осіб у межах мисливських угідь з продукцією полювання, добутою з метою регулювання чисельності диких тварин;

г) перебування осіб у межах мисливських угідь з собаками мисливських порід з продукцією полювання, добутою з метою змагань мисливських собак районного рівня.

5. Загальне використання природних рослинних ресурсів передбачає:

а) збирання лікарської сировини, квіток, ягід, плодів, грибів та інших харчових продуктів для задоволення власних потреб;

б) торгівлю лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального використання природних рослинних ресурсів;

в) додержання громадянами правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, із надання громадянам відповідних дозволів;

г) випасання худоби на землях лісового фонду, не зайнятих лісовою рослинністю.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ «ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ», «ПРО ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН» ТА «ПРО ЗАХИСТ СПРАВ СПОЖИВАЧІВ»

У ст. 50 Конституції України записано: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення». Саме тому для інженерів-екологів важливою складовою професійної діяльності є вміння працювати з інформаційними ресурсами та вести діалог з органами влади, місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання.

Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених чинним законодавством. Інформація, що стосується стану довкілля, а також інформація про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян, належить до особливої категорії публічної інформації, доступ до якої має найвищий ступінь

відкритості.

Іншим важливим правовим інструментом взаємодії між суб'єктами екологічних правовідносин є механізм звернень громадян. Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Можливість застосування громадянином цього інструмента є важливою складовою громадянського суспільства.

Важливою складовою будь-якого виробничого процесу є безпека продукції - відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища за звичайних умов використання, зберігання, транспортування, виготовлення й утилізації продукції. Саме тому для інженерів-екологів важливо знати базові норми законодавства про захист прав споживачів.

Мета заняття – вивчення питань, пов'язаних із використанням права доступу до публічної інформації, розгляду звернень громадян і захистом справ споживачів з позиції охорони навколишнього середовища та безпеки життя та здоров'я населення.

Відповідно до мети під час заняття студентам пропонується розглянути:

- права громадян та обов'язки органів державної влади, установ, організацій тощо, пов'язані з розглядом звернень громадян та їх доступом до публічної інформації;
- відповідальність суб'єктів права за порушення чинного законодавства про доступ до публічної інформації, про звернення громадян та про захист справ споживачів.

Нормативні документи, що пропонуються для ознайомлення та аналізу:

- **Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.03.2021).

- **Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII** // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1023-12> (дата звернення: 03.03.2021).

Завдання для самостійної роботи студентів:

- підготувати та подати запит на одержання публічної інформації за екологічною тематикою;

- підготувати та подати звернення у формі пропозиції, скарги або клопотання на одержання публічної інформації за екологічною тематикою.

Запитання для самоконтролю

1. Яку інформацію відносять до категорії публічної інформації з обмеженим доступом?

2. Які існують особливості оприлюднення інформацією про стан довкілля та якість харчових продуктів і предметів побуту?

3. Охарактеризуйте поняття петиція та поясніть порядок подачі та розгляду петицій.

4. Охарактеризуйте види відповідальності за порушення прав громадянина при розгляді заяви чи скарги.

5. Охарактеризуйте види відповідальності за порушення законодавства про захист прав споживачів за виготовлення або реалізацію продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища.

Тестові завдання для перевірки опанування пройденого матеріалу

1. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію:

- а) не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту;
- б) не пізніше місяця з дня отримання запиту;
- в) не пізніше п'яти календарних днів з дня отримання запиту;
- г) не пізніше календарного місяця з дня отримання запиту.

2. До інформації з обмеженим доступом не належить:

- а) конфіденційна інформація;
- б) таємна інформація;
- в) службова інформація;
- г) документ, що містить конфіденційну інформацію.

3. Електронна петиція, адресована відповідно Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, розглядається за умови:

а) збору на її підтримку не менше 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції;

б) збору на її підтримку не менше 15000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції;

в) збору на її підтримку не менше 25000 підписів громадян України протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції;

г) сплати відповідного офіційного збору за її розгляд протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції.

4. Громадяни:

а) не мають права бути особисто присутніми при розгляді заяви чи скарги;

б) не мають права висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги;

в) мають право особисто викласти аргументи особі, що перевіряла заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви;

г) мають право не зазначати свої прізвище та ім'я у зверненні.

5. Об'єднання споживачів:

а) мають право вивчати споживчі властивості продукції, попит на неї, проводити опитування населення для виявлення громадської думки про якість товарів, що випускаються і реалізуються, та ціни на них;

б) не мають права одержувати від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань;

в) мають право накладати штрафи на осіб, що порушують права споживачів;

г) не мають права вносити пропозиції щодо розроблення нормативно-правових актів, які встановлюють вимоги до якості продукції.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ВИКОНАННЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ЗА КУРСОМ «ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1. Загальна інформація

Модульні контрольні роботи (МКР) призначені для закріплення одержаних у процесі вивчення курсу знань і виявлення їх залишкового рівня.

Контрольне завдання МКР – це перелік формалізованих питань, вирішення яких потребує уміння застосовувати інтегровані знання програмного матеріалу дисципліни.

Контрольні завдання:

- охоплюють весь програмний матеріал навчальної дисципліни;
- мають кількість варіантів, на 3-5 більшу, ніж кількість студентів, які одночасно виконують МКР (це МКР має 30 варіантів);
- мають однакову структуру (за кількістю питань або тестів) та рівнозначну складність;
- трудомісткість виконання МКР відповідає відведеному часу контролю;
- використовують відомі студентам терміни, назви, позначення.

Усі завдання МКР мають професійне (фахове) спрямування і вимагають від студентів не відтворення знань окремих тем і розділів навчальної дисципліни, а їх інтегроване застосування.

2. Порядок проведення МКР та критерії оцінювання

Кожне контрольне завдання розраховано на 45 хв навчального часу. Під час оцінювання відповідей викладачем аналізується повнота і правильність виконання завдань і враховується вміння студентів:

- узагальнювати набуті знання для вирішення конкретних завдань;
- застосовувати правила, методи, принципи, закони у конкретних ситуаціях;
- аналізувати й оцінювати факти, події та робити обґрунтовані висновки;
- інтерпретувати схеми, графіки, діаграми;
- викладати матеріал логічно, послідовно, з дотриманням вимог стандартів.

За повне і безпомилкове виконання всіх частин завдання студент отримує 6 балів (2 бали за відповідь на кожне поставлене питання).

Бали зніжуються за кожну помилку:

- у роботі не наведені другорядні чи залежні від основних визначення (поняття) – на 0,2 балу;
- відповідь поверхнева без аналізу визначень (понять), нормативних актів – на 0,3 балу;
- за помилку при формулюванні визначень (понять) – на 0,3 балу;
- за грубу помилку при формулюванні визначень (понять) – на 0,5 балу.

3. Приклади питань до контрольних робіт

1. У чому полягає правове регулювання фінансування заходів з охорони довкілля? Охарактеризувати фонди охорони довкілля.
2. Визначити поняття «право природокористування» та його види.
3. Визначити поняття та предмет екологічного права. Об'єкти екологічного права.
4. Визначити та охарактеризувати право на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля.
5. Дати визначення об'єктам і суб'єктам екологічної експертизи.
6. Дати визначення поняттю «відповідальність за порушення земельного законодавства».
7. Дати визначення поняттю «державна екологічна експертиза».
8. Дати визначення поняттю «державне управління в галузі використання та охорони земель».
9. Дати визначення поняттю та предмету екологічного права. Перерахувати основні об'єкти екологічного права.
10. Дати визначення поняттю та складу лісового фонду.
11. Дати визначення поняттю, змісту та видам екологічної експертизи.
12. Дати визначення праву власності на ліси та праву користування.
13. Дати загальну характеристику джерел екологічного права.
14. Дати загальну характеристику та викласти зміст економіко-правового механізму у сфері екології.
15. Дати стислу характеристику підзаконних нормативно-правових актів у системі джерел екологічного права.

16. Дати характеристику законам як джерелам екологічного права, а також показати їх роль у правовому регулюванні екологічних відносин.

17. Дати характеристику захисту прав громадян України у галузі охорони навколишнього природного середовища.

18. Дати характеристику збору за спеціальне природокористування.

19. Дати характеристику землі як об'єкту використання та правової охорони, охарактеризувати поняття «категорії земель».

20. Дати характеристику поняттю «екологічне ліцензування».

21. Дати характеристику правам та обов'язкам водокористувачів.

22. Дати характеристику правових заходів забезпечення екологічної безпеки.

23. Дати характеристику праву вільного доступу до інформації про стан довкілля.

24. Здійснити порівняльний аналіз понять «право власності» та «право користування земельними ділянками».

25. Навести види права надракористування.

26. Навести визначення поняття «екологічний контроль».

27. Навести загальну характеристику еколого-правового статусу людини і громадянина.

28. Навести класифікацію джерел екологічного права.

29. Навести основні засади державного управління і контролю в галузі використання й охорони надр.

30. Навести особливості правового режиму національних природних парків і регіональних ландшафтних парків.

31. Навести поняття, види та структуру екологічних правопорушень.
32. Навести поняття, склад і загальну характеристику правового режиму природно-заповідного фонду.
33. Навести правові заходи охорони атмосферного повітря.
34. Навести приклад органів спеціальної компетенції в сфері екологічної безпеки.
35. Навести структуру екологічних правовідносин.
36. Навести та дати характеристику правовим заходам охорони лісів.
37. Навести та описати гарантії екологічних прав громадян.
38. Навести характеристику правового режиму природних і біосферних заповідників.
39. Надати коротку характеристику системи органів управління в екологічній сфері.
40. Надати характеристику правових заходів охорони надр.
41. Назвати та дати визначення правам та обов'язкам лісокористувачів.
42. Назвати та охарактеризувати правові заходи охорони вод.
43. Назвати та охарактеризувати принципи екологічного права.
44. Назвати та пояснити обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища.
45. Назвати функції управління в галузі використання й охорони вод.
46. Описати загальне та спеціальне природокористування.

47. Описати поняття та функції юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

48. Описати поняття, зміст і види управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.

49. Описати порядок створення об'єктів природно-заповідного фонду.

50. Охарактеризувати атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання, охорони та використання; законодавство про охорону атмосферного повітря.

51. Охарактеризувати конституційні основи регулювання відносин у сфері охорони довкілля.

52. Охарактеризувати конституційні основи регулювання відносин у сфері охорони довкілля.

53. Охарактеризувати поняття і види екологічних прав громадян.

54. Охарактеризувати поняття і види та особливості екологічних правовідносин.

55. Охарактеризувати поняття і види та особливості екологічних правовідносин.

56. Охарактеризувати поняття, юридичну природу та види екологічної безпеки.

57. Охарактеризувати порядок відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю.

58. Охарактеризувати права та обов'язки власників землі та землекористувачів.

59. Охарактеризувати права та обов'язки користувачів надр.

60. Охарактеризувати право водокористування та його види.

61. Охарактеризувати право на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

62. Охарактеризувати право на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

63. Охарактеризувати правові аспекти участі громадськості в управлінні природокористуванням й охороною довкілля.

64. Охарактеризувати принципи екологічного права.

65. Охарактеризувати роль органів загальної компетенції та їх спеціалізованих структур у сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення безпеки життєдіяльності людини та суспільства.

66. Охарактеризувати стандартизацію та нормування в галузі використання та охорони атмосферного повітря.

67. Охарактеризувати управління і контроль у галузі охорони атмосферного повітря.

68. Охарактеризувати участь громадськості у проведенні державної екологічної експертизи.

69. Показати основні особливості поняття відходів та їх класифікацію.

70. Показати основні особливості права користування надрами. Дати визначення поняттю «гірничий відвід».

71. Показати основні особливості правового режиму заказників та пам'яток природи.

72. Показати основні особливості реалізації правових заходів охорони тваринного світу. Дати стислу характеристику правової складової Червоної книги.

73. Показати основні особливості управління і контролю у галузі використання та охорони тваринного світу.

74. Навести загальну характеристику поняття «тваринний світ» як об'єкта використання та правової охорони. Назвати основні складові законодавства про охорону та використання тваринного світу.

75. Навести засади правового регулювання полювання та ведення мисливського господарства.

76. Навести засади правового регулювання рибальства та рибного господарства.

77. Навести основні особливості відповідальності за порушення законодавства про надра.

78. Розкрити зміст правової охорони земель.

79. Розкрити поняття «відповідальність за порушення земельного законодавства».

80. Розкрити сутність інформаційного забезпечення у сфері охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів.

81. У чому полягає державне управління і контроль у сфері використання та охорони лісів?

82. Яка відповідальність встановлена за порушення водного законодавства?

83. Яка встановлена відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами?

84. Яка передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення.

85. Яка передбачена кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення?

86. Яка передбачена цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення?

87. Які існують методи правового регулювання екологічних відносин?

88. Якою є відповідальність за порушення лісового законодавства?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Конституція України.
2. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року.
3. Стокгольмська декларація (щодо питань навколишнього середовища) від 16 червня 1972 року.
4. Конвенція по морському праву от 30 апреля 1982 года.
5. Конвенція про доступ до інформації і участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25 червня 1998 року.
6. Конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду в ред. Від 12 вересня 1997 року.
7. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів від 2 лютого 1971 року.
8. Закони України у чинній редакції, що розміщені на сайті www.rada.gov.ua
  - Водний кодекс України від 6 червня 1995 року.
  - Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 року.
  - Господарський кодекс України.
  - Господарський процесуальний кодекс України.
  - Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року.
  - Кодекс України про адміністративні правопорушення.
  - Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року.

- Кримінальний кодекс України.
- Лісовий кодекс України.
- Закон України Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку від 8 лютого 1995 року.
- Закон України Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень від 1 липня 2004 року.
- Закон України Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів від 31 травня 2007 року.
- Закон України Про екологічний аудит від 24 червня 2004 року.
- Закон України Про екологічну експертизу від 9 лютого 1995 року.
- Закон України Про екологічну мережу України від 24 червня 2004 року.
- Закон України Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру від 8 червня 2000 року.
- Закон України Про зону надзвичайної екологічної ситуації закон України від 13 липня 2002 року.
- Закон України Про курорти від 15 жовтня 2000 року.
- Закон України Про мисливське господарство та полювання від 22 лютого 2000 року.
- Закон України Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах карпатського регіону від 10 лютого 2000 року.

- Закон України Про об'єкти підвищеної небезпеки від 18 січня 2001 року.
- Закон України Про охорону атмосферного повітря від 21 червня 2001 року.
- Закон України Про охорону земель від 19 червня 2003 року.
- Закон України Про охорону навколишнього природного середовища від 25 липня 1991 року.
- Закон України Про питну воду та питне водопостачання від 10 січня 2002 року.
- Закон України Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи від 27 лютого 1991 року.
- Закон України Про природно-заповідний фонд від 16 липня 1992 року.
- Закон України Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них від 6 лютого 2003 року.
- Закон України Про рослинний світ від 9 квітня 1999 року.
- Закон України Про тваринний світ від 13 грудня 2001 року.
- Закон України Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення від 13 грудня 2001 року.
- Закон України Про Червону книгу України від 7 лютого 2002 року.
- Цивільний кодекс України.
- Постанова Пленуму Верховного Суду України Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля від 10 грудня 2004 року.

- Закон України Про захист прав споживачів від 12 травня 1991 року.
  - Закон України Про доступ до публічної інформації від 13 січня 2011 року.
  - Закон України Про звернення громадян від 02 жовтня 1996 року.
9. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України. – Х.: «Право», 2009 р. – 312 с.
  10. Комарницький В.М., Шевченко В.І, Єлькін С.В. Екологічне право. – К.: «ЦНЛ», 2006 р. – 300 с.
  11. Зеркалов Д.В. Інженерна екологія. Проблеми, моніторинг, управління. – К.: «Основа», 2011 р. – 212 с.
  12. Бойчук Ю.Д., Шульга М.В., Цалін Д.С., Дем'яненко В.І. Основи екології та екологічного права.-К.: «Княгиня Ольга», 2005 р. – 200 с.
  13. Андрейцев В.І. Екологічне право. Курс лекцій в схемах. Загальна частина. - К.:Вентурі, 1996 р. - 208 с.
  14. Андрейцев В.І. Екологічне і земельне право України. Практикум, - Київ, Юрінком Інтер, 1998 р. – 272 с.
  15. Андрейцев В.І. Екологічне право. Особлива частина. – К: Вид. Істина, 2001 р. –544 с.
  16. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки. – К.: Знання- Прес, 2002. – 332 с.
  17. Баб'як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. Екологічне право України. – К.: Атіка, 2001 – 216 с.
  18. Барбашова Н.В. Екологічне право України. – Донецьк: Апекс, 2003. – 391 с.

19. Дмитренко І.А. Екологічне право України: навчальний посібник. – Київ, 1999.
20. Екологічне право України (Загальна частина). Навч. посібник /В.К.Попов, М.В.Шульга, С.В.Разметаєв та ін. Харків, 1995.
21. Екологічне право України (Особлива частина). Навч. посібник /В.К.Попов, А.П.Гетьман, В.О.Чуйков та ін. Харків, 1996. – 197 с.
22. Малишко М.І. Основи екологічного права України. – Київ:МАУП, 1999.–152 с.
23. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: 2003. - 306 с.
24. Міждержавні природно-заповідні території. / Під загальною ред. Т.Л.Андрієнко. - Міжвідомча комплексна лабораторія наукових основ заповідної справи НАН України та Мінекобезпеки України. Київ, 1998. - 132 с.
25. Андрієнко Т.Л., Онищенко В.А., Клєстов М.Л., Прядко О.І., Арап Р.Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації (під ред. д.б.н. проф. Т.Л. Андрієнко). – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.

Допоміжна

26. Інструкція з оформлення державними інспекторами з контролю за використанням і охороною земель Держземінспекції та її територіальних органів матеріалів про адміністративні правопорушення. – Затверджено наказом Держкомітету по земельних ресурсах від 28 квітня 2009 р., №205.

27. Свояк Н.І. Екологічне інспектування. – Черкаси: Вертикаль, 2008. – 464 с.
28. Сівак В.К. Природоохоронне інспектування. Навч. посіб./В.К. Сівак, В.Д. Солодкий. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 200 с.
29. Мунтян В.Л. Правова охорона природи УРСР. - К.:Вища школа, 1982. - 232 с.
30. Правова охорона навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів. - Львів: Вид."Світ", 1995. - 28 с.
31. Титова, Н. Земля як об'єкт правового регулювання / Н. Титова // Право України. – 1998. – № 4. – С. 10–11.
32. Орлова, М. Правові форми відшкодування екологічної шкоди життю й здоров'ю громадян при здійсненні техногенно-небезпечних видів діяльності / В. Орлова // Юридична Україна. – 2004. – № 8. – С.70–74.
33. Игнатьева, И. А. Экологическое страхование: содержание и возможности правового регулирования / И. А. Игнатьева // Государство и право. – 2005. – № 11. – С. 52–62.
34. Ільїна, Є. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря / Є. Ільїна // Право України. – 1999. – № 9. – С. 38–40; 55.
35. Козак, З. Доступ до правосуддя з питань довкілля: посібник / З. Козак, І. Тустановська. – Львів : Мета, 2002. – 200 с.
36. Мікієвич, М. М. Європейське право навколишнього середовища: навч. посібник / М. М. Мікієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів: ЕПЛ, 2004. – 256 с.

37. Харчук, О. О. Визначення природи та змісту спеціальних принципів міжнародного економічного права / О. О. Харчук // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 3. – С.164–171.

38. Порядок організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства. – Затверджено наказом Мінприроди від 10 вересня 2008 р., №464.

39. Методичні рекомендації «Про порядок проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища». – Затверджено наказом Головної екологічної інспекції Мінприроди від 28 березня 1994 р., №7.

40. Методичні рекомендації «Про порядок виявлення порушень та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства». – Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства». – За ред. А.М. Коренчука, В.Д. Солодкого. – Чернівці: Зелена Буковина, 1996. – с. 17–42.

41. Порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. – Затверджено постановою ВРУ від 29 жовтня 1992 р., №2751 – XII.

42. Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів. – Затверджено постановою КМУ в редакції від 17 грудня 2004 р., №1700.

43. Положення «Про встановлення рівнів шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря». – Затверджено постановою КМУ від 31 грудня 1993 р., №1092.

44. Інструкція «Про зміст та порядок складання звіту проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві». – Затверджено наказом Мінприроди від 10 лютого 1995 р., №7.

45. Методичні рекомендації «Про нормативи часу при здійсненні робіт по держконтролю за додержанням природоохоронного законодавства». – Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. – За ред. А.М. Коренчука, В.Д. Солодкого. – Чернівці: Зелена Буковина, 1996. – с. 201–213.

46. Інструкція «Вимоги до розміщення та обладнання місць відбору проб з газопилових потоків». – Там само. – с. 214–216.

47. Положення «Про проведення операції «Чисте повітря». – Там само. – с. 176–188.

48. Інструкція «Про відбір проб води». – Там же. – с. 217–220.

49. Методичні рекомендації «Про здійснення екологічного контролю за впливом тваринницьких комплексів на водні об'єкти». – Там само. – с. 128–134.

50. Порядок планування та проведення перевірок з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. – Затверджено наказом Держкомітету по земельних ресурсах від 12 грудня 2003 р., №312.